

Jogailos koncepcija ir politika pasienio srityse¹

Konstancija Skirmunt

Puiki Jogailos koncepcija, kuri kažkada buvo aiški tiek Lenkijoje, tiek ir su ja susijungusiose tautose, šiandien, deja, yra tamsi ir gyvena nežinomos ateities rūke.

Šiandien Lenkija jos nesupranta.

Pastaruju metu teigiama, kad Lenkijoje šiandien iš viso neegzistuoja gilūs protai ir širdys, kurie mato tą paslėptą žvaigždę ir jaučia jos šviesiausius spindulius. Lenkai vis gi prarado apie ją bet kokią nuovoką. Nerasime jos nei ministrų kabinetuose, nei redakcijose, nei miniose, nei visur, kur yra valdoma, karaliaujama ir veikiama. Jos pėdsakų nėra parlamente, žinoma, kartais ten galima girdėti aistringų prieštaravimų ir tai, tik esant geriausiems norams...

Ar taip turi būti visada?

Nei vienas žmogus, nei tauta nuo savęs nebaudžiamai nenumeta užduočių, misijų, kurios kaip tik jiems priklauso ir jiems yra skirtos. Misija yra ne kas kita, kaip darbas, kančia ir kova, tačiau jos pabaigoje yra šlovė ir galia. Lenkija tam, kad pradėtų įgyvendinti savo ir jos brolių istorinę idėją - Jogailos koncepciją, bet ne senu, o jau nauju formatu, turi atsisakyti nacionalistinės savimeilės ir suprasti tautas, su kuriomis kartu išgyveno amžius. Lenkija šioms tautoms turi padėti vystyti jų šiuolaikinį darbą ir kartu su jomis rytuose statyti mūsų bendru tikėjimu paremtos civilizacijos gynybinę sieną. Jeigu Jogailos šalys liks savo etninėje ir egoistinėje inkrustacijoje, tokiu jos elgesiu morališkai ir politiškai išsižadės savo didybės.

Jogailos koncepciją mes suprasdavome dviprasmiškai, nors iš tikrųjų ji turi dvi puses, tačiau visada galima surasti bendrų taškų.

Dėmesys yra nukreiptas į praeitį, kai buvo sostų sujungimas į vieną karalystę nuo Čekijos Prahos iki Viazmos ir iki Kijevo, o per sostų sujungimą

¹ Išversta pagal: Skirmuntt, Konstancja (1925). *Idea Jagiełłońska – a polityka kresowa*. Wilno: Tłocznia „Lux“.

kartu vyko ir šalių bei tautų sujungimas. Situacija buvo sunki ir nepastovi dėl skirtingų poreikių ir skirtingos šalių politikos, trumpalaikė dėl dinastijos ir jos likimo nepastovumo. Dėmesys nukreiptas į praeitį yra senas ir norėtusi kartais pasakyti, kad amžinas, nes tai bendra politika ir bendra civilizacija jungianti tris mūsų tautas: lenkų, lietuvių ir rusų. Tokia vienybė kažkada sukūrė orią ir bendrą jėgą, kuri egzistavo iš tikrųjų kelis amžius.

Kodėl ji žlugo? Mes visi žinome. Vadovaujančiam sluoksniui pritrūko dorybės, o žlugus dorybei pritrūko politinio proto. Mes visi buvome nuplauti krauju ir ašaromis, o dabar mes visi kartu keliame užduotį atsigausti ir atstatyti. Prisiminkime! Senos ir naujos iliuzijos, o kartu su jais kylantys klausimai, dabar tyko mūsų visur aplinkui...

Kur šiandien yra Jogailos koncepcija? Dabar yra matomas jos visuomeninis neigimas. Mūsų šalių žemėlapiuose, jų ūkio atstatyme, vidaus ir išorės politikoje bei mokyklų programose.

Naujosios Lenkijos žemėlapyje matome, kad nuo šiaurės ir rytų pusės einanti linija yra pažymėta tūkstančiais stulpų. Tai yra komiška, jeigu nebūtų tragiška, leiskime sau tikėti, kad tai naujosios istorijos ženklai. Ši linija atskiria Vilnių nuo Kauno, nuo Maskvos atitolina istorinę Minską ir Bobruiską, nekalbant jau apie tolesnes prarastas rytines pasienio sritis. Tai yra linija, kuri atskyrė vyskupų Žitomirą ir pilną prisiminimų Podolę ne kam kitam, o Sovietų Ukrainai. Ar tokias ribas nubrėžti privertė būtinumas? Jokių būdu. Iš savo patirties mes gerai žinome ir prisimename 1921 metų įvykį, kai atstovas iš Tarybų Sąjungos (Joffe*) įbaugintas baltos rusiškos reakcijos sėkmės, grąžino Lenkijai visą Minsko guberniją kartu su Polese, bet tuometiniai Lenkijos vyriausybės atstovai net nesuabejojo tas pasienio sritis atiduoti pražūčiai - Rusijai, tam, kad neturėti problemų su Baltarusijos reikalu. Tokiu būdu moralinių vykdytojų ir Rygos traktato kūrėjų širdyse ilgam užgeso didžioji praeities ir ateities idėja.

Tokia pati problema egzistuoja ir su šalies ūkio atstatymu. Nepaisoma rytinių žemių vertės ir svarbos. Šios srities bendrosios koncepcijos krypties pakeitimo įrodymas yra tas, kad prisimenama apie „pasienio sritis“, bet užmirštama apie šalis.

Pasienio sritis! Atskiras pavadinimas, kuris vertas chaotiškai pereinančios epochos ir nešiojantis savyje bet kokio susimązinimo, susitraukimo ar plėtros sąvoką esant vienos tautos poreikiams trijų tautų pasienio srityse. Sąvoka iš esmės klaidinga. Tą jau pripažino valdančiosios institucijos, pakeisdamos šį pavadinimą į rytų vaivadijas. Toks veiksmas priartino pasienio sritis prie jų tikrojo pavadinimo „Rytinės pasienio sritis“.

Таčiau sąvoka „pasienio sritys“ ir toliau vaidina savo dirbtinį vaidmenį, ir toliau stato nepastovius statinius, kuriuos daugelyje vietų papūtus stipresniam vėjui juos sulaužys, jeigu tos pasienio sritys nesusijungs su vietiniu pamatu.

Jogailos laikais buvo veikama priešingai. Esant vakarų šalių švietimo įtakai, tautos savo šalyse augo ir plėtojosi. Augo bažnyčios ir mokyklos. Tautose pasireiškė vietinis elementas, jos mokėsi, valdė pačios ir stipriais pečiais rėmė bendrą šalį.

Šiandien šiose pasienio srityse (Vilniaus krašte, Baltarusijoje, Polėsėje, Pietinėje Rusijoje) gyvena tos pačios pilietybės žmonės, bet šimtametė nelaisvė padalino juos, o pasaulinis karas sumaišė sluoksnius. Žemvaldžiai² ir vietinė inteligentija daugelyje atveju buvo nušalinti nuo politinės įtakos ir valdžios. Į politinį gyvenimą buvo pakviestos dar tamsios masės, kurios su laiku prasibrovė į šviesą ir plėtoja tautas. Tuo tarpu lenkų centrinė vyriausybė, kuri žvilgsniu ir supratimu iki šiol siekė tik iki Bugo, nesugebėjo šioms masėms duoti ne tik geros administracinės priežiūros, kuri formuotų jų nuosavybės neliečiamumo principą ir sveiką supratimą apie nuosavybę, tačiau ir negynė jų nuo aplinkui esančių priešų įtakos, nesteigė nacionalinių mokyklų tose vietose, kuriose jie to pageidavo pagal valstybės švietimo gaires. Tais laikais, kai šie dar jauni sluoksniai visame pasaulyje siekdavo šviesos ir priešdavo prie tautinės savimonės, kai šiuolaikiški indai ir egiptiečiai studijuodavo savo aukštosiose mokyklose, lietuviai iš Vilniaus krašto, baltarusiai ar rusai savo pasienio srityse vidurines mokyklas sunkiu, kartais netgi beprotišku būdu turėdavo atgauti iš Lenkijos. Tuo tarpu didžiosiose pietinėse³ šalies pasienio srityse, kuriose mus jungė bendras tikėjimas, lenkų vyriausybė vietoj naujos politinės valstybei saugios formos sukūrimo atstatė didelį rusų tautų darbą - nacionalinę uniją ir atstatė ją hierarchiškai. Taip pat aktyviai rėmė stačiatikybę, iš naujo įtvirtino rytų šalių tautoms primestą schizmą ir taip atvėrė vartus Rusijai daryti įtaką.

Tokiu būdu Jogailos koncepcija yra ne tik prarasta, bet ir sumindžiota. Yra žinoma, kad pirmieji šios idėjos kūrėjai - jo didenybė Jogaila, genialusis Vytautas ir virš jų sielų visu šventumu besireiškianti karalienė Jadvyga - visa jėga stengėsi sujungti Lietuvą ir slavų Rusiją su Vakarais, gindami juos nuo mongolų invazijos. Šios tautos ir šalys širdingai atsidėjo vakarams,

² Žemvaldžiai (lenk. zemiaństwo) – socialinė grupė, į kurios sudėtį įėjo didelių ir vidutinių dydžio žemių dvarų, kurie visų pirma buvo paveldėti, savininkai. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

³ Originale „šiaurinėse“ (północna połac kraju), tačiau iš konteksto aiškiai matyti, kad čia kalbama apie Ukrainą, todėl labiausiai tikėtina, kad tai yra klaida. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Lenkams ir bendrai valstybei, tačiau šiandieninė Lenkija jose mato tik Lenkijos rytines pasienio sritis. Tai neprives prie gero, jeigu vietoj nacionalinių šalių jose bus matomos tik pasienio sritys.

Žmonės iš skirtingų Lenkijos teritorijos vietų gera valia susijungė į bendruomenę su ribota klaida pavadinime. „Rytinių žemių globojimo organizacija“* pirmame surinkime iš steigėjų lupų iš karto pasigirdo beviltiškas teiginys: „Be rytinių žemių nėra Lenkijos kaip didžiosios valstybės“! Taip. Šiuose žodžiuose nuskambėjo ilgesys ir amžių išmintis. Tiesos spindulys, tačiau iškreiptas per nacionalizmo prizmę.

Bendruomenė, kurios veikla grindžiama tik rytinių žemių dvasia, iki šiol parlamente nedirba tam, kad rytų valstybėms atvertų naujas perspektyvas imperatyviai ateinančiai plėtrai. Valstiečiams ši bendruomenė nepadedą stiprinti pasienio sričių, kad jos be reikalo jėgų nešvaistytų ant išdalintų pirmutinio ūkio dalių, susilpninto pagrinde dėl per didelio mokesčio. Nėgina valstiečių todėl, kad jos paneigiama prigimtinė teisė įsigyti gimtąją žemę būtų silpnesnė negu užkariautojų teisės. Iš kitos pusės aktyviai nesaugo jų nuo išorinių ardomųjų darbų. Žemvaldžių bastionas, kuriame iššvaistoma daug šviesos, jėgos ir pajėgumų, neapsaugo nuo daugeliui asmenų neišvengiamų griuvėsių, kai yra uždėtos griežtos apkrovos ir tuo pat metu pasireiškia varžymasis tarp lietuvių, baltarusių ir rusų masių. Tai vyksta ten, kur buvo pažadinta nacionalinė savimonė, tačiau Lenkija nepadedą steigti nacionalinių mokyklų, apipintų vakarų dvasia ir grindžiamų lotyniška abėcėle. Taip pat ir ten, kur niekas netrukdo vietinius vaikus, juos baudžiant, varyti į lenkiškas mokyklas, bet tauta nori savų (didžioji dalis Vilniaus krašto ir šiaurinės Baltarusijos). Lenkija kartu su šalies valdančiomis jėgomis neprisimena, kad priverstinis lenkinimas, ignoruojantis tautų gentinį atsibudimą, niekada nepritaps Jogailos pasienio srityse.

Suerzinti tų žemių patriotai į tokį savo laisvės atgimimą lenkų valstybėje iš pradžių žiūrėjo su nuostaba. Dabar jie pradeda gintis pagal savo galimybes, užsidarydami savyje ir laukdami valdymo institucijų susipratimo arba smurto atvejų. Atsižvelgiant į tai, kad tose pasienio srityse jie gyvena jau tūkstančius metų ir turi pagrįsta teisę į plėtrą šiose pasienio srityse, niekas iš jų tikrai nepasitrauks. Tik silpnesni pasitraukia į moralinę ir politinę šalikelę, taip darydami žalą savo tautybei, o kartu ir šaliai.

Atsižvelgiant į šiuos dabartinius teiginius ir susiejus juos su Jogailos koncepcijoje nurodytomis pastabomis, nesužlugdytas protas turi priėti prie tokių išvadų, kad tautų, kurios užaugo savo gimtosiose žemėse, teigiamų etninių elementų atsiskakymas ir uždaryti keliai jų plėtrai vietoj tinkamos

pagalbos suteikimo, veda prie to, kad Lenkija galiausiai praras valstybinę nuosavybę taip, kaip prarado ją anksčiau.

Anksčiau didžiajai valstybei, kuri negalėjo laikytis savo laisvų politinių teisių ir vešlių nacionalinių genijų, dualizmas, iš esmės federalizmas, netrukde, o atvirksčiai padėjo. LDK iš karto sėmėsi žinias ir šviesą iš pačios Lenkijos, o ši davė jai didžiulę, galima sakyti pagrindinę, jėgą ir ilgesnį laikotarpį rytuose buvo jaučiamos stiprios, nors pirminės, senos politinės sąrangos Lietuvos galia. Tada bendros valstybės jėgos siekė iki Tverės ir Možaisko, o sienos buvo nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Vakarų civilizacija apėmė ir į valdžią įtraukė paskutines Šiaurės Rytų Europos arijų tautas - Palemono Lietuvą ir slavų Rusiją. Tačiau, ir šviesiausia civilizacija negali išsilaikyti be sveikų politinių teisių pamato. Šalies rytuose buvusio valdžios svorio punkto perkėlimo prie Tatrų⁴ pasekmė buvo ta, kad seni pamatai pamažu pradėjo irti, o nauji nebuvo statomi. Jau esant „blogai“ Žygimanto epochai tik Lenkijoje buvo atlikta civilizacijos statyba ir išbaigiamos viršūnės, tačiau į jų pagrindus nebuvo kreipiama dėmesio.

Visais amžiais rytuose dideliais gabalais atskildavo besiribojančios šalys Maskvos valstybės naudai. Vadovaujanti Lenkijos tauta nematė kylančio pavojaus iš rytų. Karaliaus valdžia, nesant pagrindinių politinių teisių, kentė vis didesnę susitraukimą išpuikusių individualistų naudai. Esant tokiai padėčiai nebuvo priimami jokie aktai ir įstatymai, galintys apriboti piliečių teises ir interesus piliečių pareigų ir įsipareigojimų atžvilgiu. Vis auganti politinio beteisiškumo srovė su laiku vis labiau silpnino viso kilmingojo Lietuvos ir Rusijos sluoksnio senus valdymo bruožus ir pareigų, išplaukiančių iš etninių šaltinių, laikymąsi. Kartos keičiasi nesant rimtos valdžios, o susivokti yra per vėlu kol galų gale valstybė tampa bejėgė ir yra atiduodama svetimiems lupti. Tačiau net ir tada rytinių žemių sūnus su savo tipiniais charakteriais - Kosciūška, Čartoriskis, Liubeckis (ir daugelis kitų) - deda visas pastangas padėti Piastų žemėms ir gelbėja kaip gali sudraskytą Abiejų Tautų Respubliką, atiduodant jai visus savo sugebėjimus ir jėgas.

...

Kodėl buvo iššvaistyti ištisų nacionalinių kartų darbai?

Kodėl buvo sulaužytas protėvių testamentas ant istorinių Andriejaus Bobolos* žemių?

⁴ Turima omenyje tai, kad Lenkijos Karalystės politinė sostinė iki karališko dvaro persikėlimo Žygimanto III Vazos 1611 m. į Varšuvą buvo Krokva, kuri geografiniu požiūriu yra nutolusi nuo rytinių žemių. – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

Ką į tai atsakys nuskriaustos šalies ateitis?

Ir Lenkija, jeigu sugebės laiku susiprasti, gali tiek gero duoti broliškoms šalims ir tiek gero jose rasti!

1925 m. sausio mėn.